

SELÇUKLU FETHİNİN 930. YIL DÖNÜMÜNDE

Posof - Kol Zaferi

24 Haziran 2010

TAKDIM

Posof, güzel yurdumuzun en şirin köşelerinden biridir. Burası, tarihte Kafkasya ile Anadolu arasında çok önemli bir geçiş noktasıydı. Bugün de aynı konumunda olduğunu memnuniyetle görmekteyiz. Sovyet demir-perdesinin yıkılmasından sonra sınırların açılması ve 1944 yılında sürgüne gönderilen Ahıskalı kardeşlerimizin yakın zamanda Ahıska'yı şenlendirecek olmaları, bizim ümitlerimizi daha da arttırmaktadır.

Posof, derin vadileri, yüksek yaylaları ve yemyeşil yamaçlarıyla dört mevsim yeşil kalan, çiçeği solmayan, eski karın üzerine yeni karların yağdığı bulutlarla oynaşan zirvelerin yurdudur. Dağı, deresi, yaylası ve adım başı kaynayan pınarlarıyla eşsiz bir tabiat harikasıdır.

Bugün üzerinde hür ve müstakil olarak şerefle yaşadığımız bu memleketin çok şanlı bir geçmişi vardır. Bize utanılacak değil iftihar edilecek bir tarih armağan eden ecdadımızı rahmet ve hürmetle anıyoruz.

24 Haziran 1080, büyük tarihimizin altın sayfalarından birini teşkil etmektedir.

Sayın Yunus ZEYREK, Kol Zaferinin 930. yıldönümü vesilesi ile Posof'ta yapacağımız program için kol zaferin tarihimizdeki yerini tam bir vukufiyetle anlatan broşür hazırlamıştır. Bu vesileyle Kafkaslar uzmanı olan Gazi Üniversitesi Öğretim görevlisi Sayın Yunus ZEYREK'e teşekkür ederim. Elinizdeki broşürle takdim ettiğimiz bu metin tekrar tekrar okunup üzerinde düşünülmesi gereken bahislerle doludur.

Günümüzde bazı milletler tarihî hatıralarıyla ayağa kalkarken bir taraftan da malayanilikler öne çıkarılmaktadır. Böyle bir zamanda, bizim bu faaliyetimizin daha da anlamlı olduğunu düşünüyoruz. Zira daha şanlı yarınların kurulması için bu tür şanlı geçmişin de unutulmaması gerektiğine inanıyoruz.

Kol Zaferi'nin 930. Yıldönümünde aziz milletimizi ve bilhassa Posoflu hemşehrilerimi tebrik ederim.

Muammer KÖKEN
Posof Kaymakamı

Anadolu Fatihî Sultan Alp Arslan,
oğlu Sultan Melikşah
ve
Başbuğ Emîr Ahmed Beyin
aziz ruhlarına armağan.

SELÇUKLU FETHİNİN 930. YIL DÖNÜMÜNDE

Posof - Kol Zaferi

Yunus ZEYREK

Posof, çok eski çağlardan beri insanların yaşadığı, yurt yuva kurduğu bir bölgedir. Ayrıca çok eski bir krallık başkenti olan Ardanuç ile Ahıska ve Tiflis arasında geçiş yeri teşkil etmesi bakımından da tarihî öneme sahiptir.

Buralarda ilk çağlarda kimlerin yaşadığını, hangi medeniyetlerin kurulduğunu ne yazık ki kaynaklarda bulamamaktayız. Günümüzde bilinen bazı yer adlarının eski izlerine rastlamaktayız. Fakat bu izler, buralarda yaşayan ahalinin milli kimliği konusunda net bilgiler vermemektedir.

Posof Vadisi'nde birçok kale, kule ve kilise gibi yapılar, buranın siyasi ve kültürel geçmişine ışık tutmaktadır. Gürcü tarihçisi Takayışvili, buralardaki kilise yazıtlarının Tiflis Müzesine taşındığından bahisle bu yazılı taşların IX. ve XI. yüzyıla ait olduğunu belirtmektedir. Aynı yazar, bu bölgenin XVI. yüzyıldan itibaren İslâm dinine geçtiğine de işaret etmektedir ki bu bilinen bir husustur. Yalnız onun Osmanlı döneminde bölgeye yeni göçmen nüfus iskân edilmediği şeklindeki mütalâası dikkate değer.

MÖ. IV. yüzyılda Posof'un da içinde yer aldığı Güneybatı Kafkasya, Gürcü olmayan kavimlerle meskûndü. Burası İranlılara vergi veren küçük krallıklar şeklinde yönetilmekteydi. Gürcistan tarihi Kartlis-Çkhovreba, bu asrın sonlarında Makedonyalı İskender ordularının Kafkasya'ya geldiği zaman Kür ve Çoruh ırmakları havzasında onlara karşı koyan kuvvetli bir Türk varlığının olduğunu bildirmektedir. Bunlar, *Kıpçak* ve *Bun-Türk* (otokton-yerli Türk) adıyla anılmaktadır. Milattan önceki çağlarda Kafkasların kuzeyinden gelip buralara yerleşen Hun/Kıpçak toplulukları olduğu gibi MS. XII. yüzyıl başlarında yine Kafkasların kuzeyinden gelen *Kıpçaklar* da bilinmektedir.

Milattan önceki asırlarda Çoruh boyunun bilinen ilk halkı Kolk/Kulkilerdir. Bu isim, zamanla Gorg/Gorgi şeklini almış; bölgeyle ilgisi olan muhtelif milletlerin dilinde değişikliklere uğramış, böylece Gürcü/Gürcistan isimleri teşekkül etmiştir. Bugünkü anlamda Gürcü ve Gürcistan isimlerinin bununla ilgisi yoktur. Komşumuz Gürcistan ahalisi kendini Kartvel, yurtlarını da Sa-Kartvelo (Kartvelistan) şeklinde isimlendirmektedir.

***

Kafkasların kuzeyinden gelen Saka/İskit kolu Gogarlar, Yukarı Kür; Taoklar (Tav-lar) Orta Çoruh; Toharlar Şavşat; Akarılar Acara (Eker'k) ve Kalarçlar da Ardanuç-Artvin bölgelerine yerleştiler.

Milâdın ilk yüzyılında (665) hâkim Saka boylarına göre Yukarı-Kür bölgesi Gogaren (Kukar'k/Gogarlar), Çoruh havzası da Tavok (Tayk/Tav-Eli) Eyaleti adını taşıyordu. Göle'den Tiflis'e kadar olan yerleri ifade eden Gogar/Gogaren adı, Saka hükümdarı Gog/Gök, Gogar/Göker adına izafeten verilmiştir.

Milâdın ilk yıllarında, Gürcüler Bizans'tan bir kral istediler. Bizans, 575 yılında Ardanuç ilbeyi Goram'ı kral olarak Mesketa'ya gönderdi. Başka bir kaynak, Bayburt kalesi hâkimi Saka ırkıdan ve Bagratlı ailesinden gelen Tayk İlbeyisi Goram'ın İranlı Sasanlılara karşı Çoruh boyu, Gogaren ve İber bölgelerine *kuropolat* unvanıyla cephe kumandanı olarak tayin edildiğini bildirmektedir. 575'te Tiflis'te yerleşen Kuropolat Bagratlı Goram, Bizans'ın yardımıyla Kür boylarında Ortodoksluğu yaydı. Bu yerlerin halkına *Kork/Gorg* denildi. İranlılar bunların ülkesine *Gorgistan* diyorlardı.

Bazı kaynaklar, Posof'un da içinde bulunduğu Ahıska bölgesinden bahsederken buralara *Mesketya*, ahalisine de *Meskh* demektedir. Sakalardan sonra bölgede görünen Masagetlerdir. Gürcü kaynaklarının *Meskh* dediği bu kavmin, diğer kaynaklarda geçen *Masagetler* olduğu anlaşılmaktadır. Masagetler, Sakaların Hazar Denizi ile Aral Gölü arasındaki topraklara hâkim olan koludur. Bu kavmin Türk kökenli olduğu ve *Masaget* şeklinde de ifade edildiği belirtilmektedir. Gürcü kaynaklarının bu bölgeye Mesketya demesi tesadüfi değildir. Zira Sakaların bu bölgede uzun süre kaldıkları ve yerleşik bir medeniyet kurdukları bilinmektedir. Ünlü tarihçi Zeki Velidi Togan, onların kısırak sütünden *kımız* yapıp içtiklerini ve Posof'ta yakın zamana kadar çokça görülen *kurut* peyniri yaptıklarını, balığa *baluh* dediklerini belirtmektedir.

Hazarlar, 626 yılında Tiflis'i aralar bütün Kür ve Aras boylarına yerleştiler. Çok geçmeden 646 yılında buraları Araplar ele geçirdi. Ünlü Arap komutanı Habib

bin Maslama, Tiflis'e geldi ve buranın ahalisini inançlarında serbest bırakmakla birlikte bir yandan da İslâmiyeti tebliğ ettirdi. Halk, ihtida ederek birtakım vergilerden kurtuldu. Aradan çok zaman geçmeden Hazar Türkleri 764 yılında Tiflis'i ele geçirdiler. Bu asrın sonuna doğru Araplar Hazarları Kafkasya'dan çıkarmış, böylece Hazar-Arap mücadelesi sona ermiştir.

Gürcü kaynaklarında *Kvelis-Çihe* (*Kol Kalesi*) veya *Kvelis-Kur* (*Kol Şehri*) şeklinde geçen Kol Kalesi, Bizans kaynaklarında *Turo-Kastro* (*Tur Kalesi*) olarak anılmaktadır.

Bu kaleyi yaptıran ve ad bırakan Armaz Kralı Husrevli IV. Farsman (MS. 116-140)'dır. Kuel/Kvel, Kral Farsman'ın lâkabı olup, *iyi, merhametli* anlamına gelmektedir. Tarih kaynaklarından, bu kalenin, birçok kralın taht yeri olduğu anlaşılmaktadır. IX. yüzyılda Posof bölgesinin merkezi de bu Kol Kalesi'ydi.

***

1595 tarihli **Defter-i Mufassal-i Liva-i Ahıska**'da burası, *Karye-i Kol ma'a Mezra-i Zedekol* şeklinde geçmektedir. Bu ifadeden burada bir köy ve yukarı mezarası bulunduğu anlaşılmaktadır. Aynı defterde Mere ise *Karye-i Rabat Kal'a-i Mere* şeklinde geçmektedir ki bu ifade, Mere'nin o tarihte sancak merkezi olduğunu göstermektedir.

Gürcü Coğrafyacısı Vahuşti'nin eserinde de bu bölgeye ait isimler zikredilmektedir: “*Şavşet'in doğusunda Arsyıyan Dağı vardır. Kuvel'e giden yollar bu dağdan geçer. Arsyıyan Dağı'ndan çıkarak doğuya yönelen Caksuyu Nehri'nin suları, Kobhıyan Suyu'na karışır. Suskap'ta büyük ve zarif kubbeli bir kilise var. Ahıska'dan Arsyıyan'a kadar uzanan yerleri yöneten papaz burada otururdu. Suskap'ın yukarısında, sık sık tahribata uğrayan ve bugün ıssız kalan Kvelis-Çihe (Kol) yer alır. Acara ve Şavşat yolları Caksuyu kaynağından, Eruşet yolları da Poskhov Suyu kaynağından başlar.*”

Tiflis'te oturan Türk kökenli Sacoğlu Emir Yusuf, Eristavlar Eristavı Gurgen'e

¹ Vahuşti'nin bu tariflerinde bazı karışıklıklar var.

ait Kol Kalesini 912 yılında 28 gün süren kuşatmadan sonra zapt etmiştir. Bu kuşatma sırasında kayalar delinmiş, kale duvarları yıkılmıştır. Kale komutanı öldürülmüş, kaçan kral da yakalanarak aynı akıbete uğramıştır.

Bu haberi veren Gürcü kaynağı, kuşatma sırasında iplerle birbirine bağlanmış olan Müslüman çadırlarının köyleri kapladığını bildirmektedir. Aynı kaynak, bu çadır ahalisi Müslümanların köpek, fare gibi iğrenç canlılarla insan eti yedikleri gibi bir iftirayı kaydetmektedir. Muhtelif tarihlerde el değiştiren Kol Kalesinin, XI. yüzyılda Selçuklu seferleri sırasında da faal olduğunu hatta Sultan Alp Arslan'ın da buraya geldiğini anlamaktayız.

Mere Kalesi ise, MS. V. yüzyılda İranlı Husrev sülâlesinden olan Gürcistan Kralı Vahtang Gorgaslan zamanında onun sütkardeşi Artvaz tarafından inşa edilmiştir. 1828 yılına kadar Posof'un merkezi burasıydı.

Tarihe **Caklılar** olarak geçen ünlü Kıpçak Atabekleri, Cak (Caksu) Kalesinde oturmaktaydılar. Burası, Rusların Ahıska'yı Osmanlı'dan kopardığı 1828 yılından 1918 yılına kadar Posof'un merkeziydi. Bu tarihten itibaren bugünkü Duğur, Posof bölgesinin merkezi olmuştur.

Posof'taki eski eserler üzerine bir etüt hazırlayan Rus bilgini V. Devitsky, Mere, Al ve Caksu kale ve kiliseleri etrafında bilgiler vermekte, nedense Kol Kalesinden söz etmemektedir. Yine Posof üzerine etraflı bir etüt kaleme almış olan K. Sadvovsky, *Al, Zendar, Cacun, Suskap, Ğniya, Cancak, Hunemis* ve *Kol* köylerindeki eski yapılara işaret etmiştir.

Bu bölgenin bin yıllık hâkimi şüphesiz Bagratlı krallarıdır. Bagratlı ailesi, Bayburt ve İspir'den çıkmış, Abhaz, Gürcü ve Ermeni kralları olmuşlardır. Tiflis'i işgal eden Ruslar, 1801 yılında bu hanedana son vermiştir. Tarihten silinen bu aile hakkında yeterli araştırmaların yapıldığı söylenemez.

Bagratlı ailesinden bilinen ilk Anı Kralı Bagratlı Aşut, 887 yılında Ermeniyeye ve Gürcistan prensler prensi olarak kral ilân edilmiş, Bağdat'taki İslâm Halifesi tarafından da tasdik edilmiştir. İşte 912 savaşında Kol Kalesinin zaptıyla yakalanıp çarınha gerdirilen Kral Sembat da bu ilk kralın oğludur.

Bu aileden olan Kral Gagik'in yaptırdığı kilisenin harabesinden, başında Müslüman sarığı ile kralın bir heykeli bulunmuştur. Selefî olan Sembat II'nin manastırında da kabartma tasvirinde aynı serpuş görülmüştür. Bu bilgiler, Gürcistan krallarının İslâm halifelğine tâbi olduklarını göstermektedir.

Anı Krallığı 1045 yılında Bizans'a intikal etmiştir. Alp Arslan'ın 1064 fethine kadar 20 sene Bizan'ın elinde kalmıştır.

1000 yılında Tayk eyaleti ile Çoruh boyları, 1021 yılında da Posof-Ahıska bölgesi Bizans nüfuzuna geçmiştir.

***

Dandanakan zaferinden sonra İran'da büyük bir devlet kuran Selçuklular, fetih hareketlerine devam ettiler. Anadolu'ya Türk muhacereti ve ilk akınlar, 1018 ve 1021 tarihlerinde başlamıştı. Bu tarihlerde Bizanslılar da ordularıyla Kafkasya'ya doğru ilerliyordu. Selçukluların Azerbaycan valisi İbrahim Yınal, 1049 yılı sonbaharında, Rum, Gürcü ve Ermenilerden meydana gelen büyük bir Bizans ordusunu Hasankale önlerinde mağlup etti. Türkler bu zaferle Doğu Karadeniz sahillerine ve İstanbul Boğazı'na kadar ilerlediler.

Sultan Alp Arslan, 1064 yılında, Birinci Batı Seferi'ne çıktı. Henüz çocuk yaşlarda olan oğlu Melikşah da Vezir Nizamülmülk'le birlikte bu sefere katılmıştı. Alp Arslan, önce Çıldır Ağcakala'sını ve sonra da kuzeyden kuşattığı Anı şehrini Bizans'tan aldı. Bu fetih, Bağdat'taki Abbasi Halifesi tarafından kutlandı. Şehir en büyük katedrali camiye çevrildi (Fethiye Camii) ve burada cuma namazı kılındı. Alp Arslan, Kars'ı da aldıktan sonra Bagratlı/Gürcü ülkesi üzerine yürüdü ve Gürcistan'ı vergiye bağladı.

Alp Arslan, 1068 yılında çıktığı İkinci Batı Seferi'nde, Bizans'ın kışkırtmalarıyla barışı bozan Gürcistan Kralı IV. Bagrat'ın ülkesine yöneldi. Arap Caferoğulları elinde bulunan Tiflis şehrini aldı. Kışı burada geçirdi ve bu şehirde bir cami inşa ettirdi. Baharın batıya yöneldi ve Kars, Ardahan ve Hanak'ı fethetti. Hatta Gürcü kaynakları, Alp Arslan'ın Kol Kalesi'ne kadar geldiğini, buradan Şavşat'a geçtiğini haber vermektedir. Alp Arslan, bu seferinde Gürcü Kralı Bagrat, Kol Kalesi Beyi Caklı Murvan'ı Sultana elçi olarak gönderdi. Vergi vermeyi ve yeğeni olan kızı da zevce olarak vermeyi kabul ettiğini bildirdi. Alp Arslan, kralın barış isteğini kabul etti ve Rey şehrine döndü.

Alp Arslan, Anadolu'da kesin olarak yerleşmek için Bizans Devleti ile onun müttefiki olan Gürcüleri yenmek gerektiğini düşünüyordu. Tarihçiler onun gayesinin Anadolu'yu Türklere vatan yapmak olduğu fikrinde müttefiklerdir. Hakikaten onun fetihlerinin Anadolu'nun Türkleşmesinde çok önemli yeri vardır.

Alp Arslan'ın üçüncü Rüm seferi, Malazgirt Savaşı'dır. Bu savaşta, Bizans, Rus, Frank, Bulgar, Ermeni ve Gürcülerden meydana gelen Roman Diyojen'in

muazzam ordusu mağlûp edilmiştir. Anadolu, Selçukluların 1071 yılında kazandığı bu zaferle Bizanslıların elinden ebediyen çıkmıştır. Bu tarihten itibaren Bizans batıya çekilmiş ve Gürcistan da yalnız kalmıştır. Türklerin bu derece yaklaşması Gürcüleri korku ve ümitsizliğe sevk etmiştir.

İngiliz tarihçisi Allen'in ifadesiyle, bu zafer, sadece Bizans'ın siyasi ve askerî gücünü sona erdirmekle kalmamış, aynı zamanda Akdeniz ve Hazar Denizi arasındaki Hristiyan Doğu'nun bütün kültürel hayatına da son vermiştir. Türkler, bu kadaki yeni hayatı, doğu Hristiyanlığına ait feodal kültürün enkazı üzerine inşa etmemiş, kendi medeniyetlerini, kendi hayat tarzlarını getirmişlerdir.

X. Yüzyıl başlarından itibaren Kafkasya (Allen' den).

Alparslan'ın 1072 yılında ölümüyle Selçuklu tahtına 18 yaşındaki oğlu Melikşah geçti. Malazgirt'le başlayan akınlar devam ediyor, Selçuklu komutanları kol kol Anadolu'yu fethediyorlardı. 1075'te İznik fethedildi. Kutalmışoğlu Süleyman Şah, Anadolu Selçuklu Devleti'nin temelini burada attı. Fakat daha doğuda Erzurum ve kuzey bölgesi Bizans'a bağlı **Bagratlılar** elinde bulunuyordu. Hatta Erzurum'da Gürcü asıllı Grigol Bakuryan adlı Bizans valisi oturmaktaydı.

Gürcistan Kralı IV. Bagrat 1072 yılında ölmüş, yerine oğlu IV. Giorgi tahta çıkmıştı. Babası zamanında Kür ve Çoruh boyları Selçuklulara geçtiğinden Faş ırmağı boyundaki İmeret ve Abhaz ülkesinin hâkimi olarak Kutayis'ta oturuyor ve babası gibi o da Selçuklulara haraç veriyordu. Kendisine isyan etmiş olan beylerin

Sultan Melikşah'a müracaatı üzerine, Melikşah 1076 yılında bu beyleri de maiyetine alarak Gürcistan'a girdi. Kartli ve Gence bölgelerini fethetti. Sav-Tekin'i mühim bir kuvvetle Kafkasya Genel Valisi olarak bırakıp döndü. Bu sırada bölgeye hayli Türkmen nüfusu yerleştirildi.

Sav-Tekin, çevredeki Selçuklu Devleti'ne bağlı emirleri de yanına alarak Kral Giorgi'nin üzerine yürüdü. Vukua gelen muharebelerde Sav-Tekin kuvvetleri bozguna uğradı. Kral, bu fırsattan yararlanarak daha önce elden çıkmış olan Abhazya, Şavşet, Oltu, Ardahan, Çıldır ve Kars bölgelerini yeniden ele geçirdi. Buralara yerleşmiş olan Türk nüfusu da kovdu.

Sav-Tekin yeni bir hamleyle Kralın üzerine yürüdüye de yine başarılı olamadı.

Kafkasya'daki bu gelişmeler Sultan Melikşah'ı derinden üzüyordu. Melikşah, 1078 yılında Aras Nehri'ni geçerek Gürcistan'a yöneldi. Çokça esir ve ganimet aldıktan sonra Sav-Tekin'e daha güçlü bir ordu bırakıp İsfahan'a döndü.

Sav-Tekin'in yeni bir mağlubiyeti, Kral Giorgi'nin Erzurum yakınlarına kadar sokulmasına fırsat vermişti. Bu sırada Bizans İmparatorunun doğu hududu komutanı olarak Erzurum'da oturan Gürcü asıllı Grigol Bakuryan, Oltu yakınındaki Penek Kalesinde kralı karşılamış ve ona hürmet etmiştir. Bu komutan, 1064 yılında Anı şehrini Alp Arslan'a karşı savunmuş fakat başarılı olamamıştı. Grigol, fırsattan yararlanarak Erzurum, Kars ve Oltu bölgesinde Bizans'a tâbi bir düklük kurmuştu. Gürcü Kralı bu bölgeye gelince Grigol ona tâbi olduğunu bildirdi.

Bölgede durum karmakarışık bir hâl almıştı. Erzurum'da Selçuklu'ya bağlı olmayan bir yönetim bulunmaktaydı. Buralar müttefik olan Gürcistan ve Bizans'ın nüfuzuna geçmişti. Hâlbuki Türk orduları Anadolu'nun batı sahillerine ulaşmış, bu kıtayı baştan başa fethetmişlerdi. Her nedense Erzurum şehri hâlâ Bizans'ın elinde bulunmaktaydı. Doğru Anadolu'daki bu belirsizlik kabul edilemezdi.

Diğer taraftan babası Alp Arslan zamanında fethedilen toprakların bir bir elden çıkması, bölgenin yeniden Bizans-Gürcü ittifaklı Hristiyan hâkimiyetine geçmesi, **Melikşah**'ı derinden üzüyordu. Bu duruma son vermek amacıyla ünlü komutanlarından biri olan **Emir Ahmed**'i Gürcistan'ın kesin olarak fethedilmesi için görevlendirdi.

Başbuğ Danişmendli Emir Ahmed Beğ, 1080 yılı yazında Gürcistan üzerine yürüdü. Gence'deki Şeddadlı kuvvetlerini de yanına alarak batıya yöneldi. Kralın oralarda olduğunu öğrendi.

Selçuklu ordusu, 24 Haziran 1080 tarihinde, Posof-Şavşat arasındaki **Arsıyan Dağı** eteklerine geldi. Burada Şavşat tarafından gelmekte olan Bizans-Bagratlı birleşik ordusuna rastladı. Kol köyü üstündeki düzlüklerde, ansızın taarruz etti. Bir meydan savaşı olarak cereyan eden bu çarpışmada müttefik Bizans ve Gürcü ordusu müthiş bir bozguna uğradı. Ağırıklarını bırakarak kaçan Kral IV. Giorgi, Acara'nın sık ormanlarına sığındı. Oradan da Abhazy'a'ya firar etti.

Kol Zaferi'yle ilgili yegâne ciddi bilgileri veren Gürcü kaynağı **Kartlis-Çkhovreba**, bu savaştan şöyle bahsetmektedir:

“O sırada Kol şehri dışında bulunan Kral Giorgi, kuvvetli bir komutan ve müthiş bir savaşı olup Kars şehrini de zapt etmiş olan Ahmed'in kumandasındaki büyük Türk kuvvetinin anı hücumuna uğradı. Hain Hristiyanlardan da yardım gören Türkler, Kral Giorgi'yi kaçmağa mecbur ettiler. Onun adamlarından birçoğunu öldürdüler. Külliyyetli miktarda silâh, Kralın altın ve gümüş sofra takımları, kıymetli kupa ve kadelerle bütün didebulların (has muhafızların) çadırları, Türklerin eline geçti. Kral, Acara yoluyla Apkhazy'a kaçtı.”

Bu fetihlerle Bizans Valisi Grigol'un oturduğu Erzurum ve çevresi de Selçuklulara tâbi kılındı. Anadolu Beylikleri arasında zikredilen ve merkezi Erzurum olan Saltuklu Beyliği, bu tarihten itibaren kurulmuştur.

Gürcü kaynağının verdiği haberler özetle şöyledir:

Emîr Ahmed, Kol Zaferi'nden dönerken Karabağ'a geldiğinde oymaklarıyla Türkistan'dan Anadolu'ya doğru gitmekte olan Emîr Ebu Yakup ve Emîr Ayaz Böri adlı Türk beyleri öncülüğündeki Oğuz kabilelerine rastladı. Kol Zaferi'nde kazandığı ganimeti onlara göstererek Gürcistan Kralının yenildiğini haber verdi. *“Niçin Rum'a (Anadolu'ya) gidiyorsunuz! İşte ıssız ve bolluk Gürcistan!”* diyerek buralara yerleşmelerini tavsiye etti. Onlar da yollarını değiştirerek Gürcistan'a yöneltiler. Bu iki emîr, Karadeniz'e kadar olan yerleri işgal ettiler. Boy ve oymaklarıyla buralara yerleştiler. Böylece Ahıska'dan Tortum'a ve Karadeniz sahillerine kadar Artvin, Ardanuç, Şavşet, Ardahan, Acara, Kutayıs ülkeleri hep Türklerle doldu. Gürcü tarihleri bu hadiseyi, *Didi Türk-Oba (Büyük Türk Bayramı)* olarak kaydetmektedir.

Ardı gelmez akınlardan bunalan Kral Giorgi, yurdunun hiç olmazsa bir kısmını muhafaza etmek için bağlılığını bildirmek üzere İsfahan'a gitmeye karar verdi. Gürcü tarihi bu hususu özetle şöyle anlatmaktadır:

Kral Giorgi, bu olup bitenler karşısında çaresiz kalmıştı. Maiyetindekilerle işiare ettikten sonra çeşitli armağanlarla büyük Sultan Melikşah'ın huzuruna gitmeye karar verdi. Allah'a ve mukaddes haç'a sığınarak İsfahan'a gitti. Sultan, onu sevgili bir evlâdı gibi karşıladı. Melikşah, imparatorluğunun genişliği bakımından bütün hükümdarların içinde birinci, hareketleri ve iyiliği bakımından da en seçkin bir insandı. O, adaleti ve Hristiyanlar için yaptığı güzel hizmetleriyle müstesna bir yere sahiptir.

Hulâsa o, iyi niyetli bir zat olduğundan Kral Giorgi'nin bütün dileklerini ve hatta daha fazlasını yerine getirdi. Sultan, Kralın topraklarını akınlardan korudu ve hatta haraç ödemek şartıyla Kakhet ve Heret'i kendisine verdi. Sultan, Kralın bir zarar görmemesi ve kendisine verilen ülkeleri ele geçirebilmesi için büyük bir kuvvet refakatinde ülkesine uğurladı. Kakhet Kralı Ağsartan, Melikşah'ın huzuruna giderek Müslümanlığı kabul etti. Böylece hediye olarak ülkesini Sultan'dan geri aldı.

Bütün bu bilgilerden Posof, Ardahan ve Ahıska'nın Melikşah zamanında Selçuklu ülkesine katıldığını öğreniyoruz. Malazgirt Zaferi'yle başlayan fetihler, Kol Zaferi'yle taçlanmış, bugünkü Kuzeydoğu Anadolu illeri Türk ülkesine katılmıştır.

Mükrimin Halil Yınanç, Kol Zaferi'yle Erzurum'un fethini şöyle değerlendirilmektedir:

“Sultan Alp Arslan ve Sultan Melikşah zamanlarında, ne bizzat kendilerinin ve ne de Anadolu içlerinde gaza ve fetihlerde bulunan ümerasının burayı muhasara ve fetih teşebbüsünde bulduklarına dair bir kayda rastlayamıyoruz. Roman Diyojen 1071 yılında Erzurum'a gelmiş ve buradan Malazgirt'e yürümüştür. Erzurum, bu tarihten itibaren 1080 senesine kadar Türklerin eline geçmemiştir. Erzurum'un fethi sonraya bırakılmış ve bu şehir ancak 1080 senesinde açılmıştır. Türkler bu tarihten itibaren Erzurum ve çevresine yerleştiler. Merkezi Erzurum olan Saltukoğulları emareti de bu seneden itibaren kurulmuştur.”

Kol Zaferi'yle Selçuklular, Çoruh vadisiyle Trabzon'a kadar olan yerleri fethettiler. Bu yürüyüş esnasında Kars ve Erzurum bölgeleri de, kesin şekilde zapt edilmiş ve Erzurum Emirliği kurulmuştur.

Bu tarihten itibaren 1124 yılına kadar 44 yıl Selçuklu hâkimiyetinde kalan bölgede, Oğuz/Türkmen yerleşmesiyle İslâm dini de yayılmaya başladı.

***

20 yıl hükümdarlık yapan Melikşah 1092 tarihinde Bağdat'da vefat etti. Melikşah'ın cenazesi İsfahan'a götürülerek kendi yaptırdığı medresedeki türbesine defnedildi.

Melikşah zamanında Büyük Selçuklu Devleti'nin sınırları batıda Akdeniz ve Marmara Denizi sahillerinden Kafkasya'ya, doğuda Türkistan'a ve güneyde Yemen'e kadar uzanıyordu.

Kral Giorgi'nin 1089 yılında ölümü üzerine 16 yaşındaki oğlu IV. David, Kutayıs tahtına oturdu. O zamanlar Abhaz-Bagrathlı Krallığı, Selçuklu Devleti'ne tâbiydi.

Melikşah'tan sonra Selçuklu Devleti içinde baş gösteren karışıklıklar ve 1095 yılında başlayan birinci Haçlı Seferi, Kral IV. David'i Selçuklulara karşı çıkma hevesine sürükledi. Fakat bu arzuları uğrunda savaşacak ordusu yoktu.

IV. David, Kuzey Kafkasya'da yaşayan Kıpçaklar hükümdarı Atrak'ın kızıyla evlendi, onlarla akrabalık kurdu. Bu akrabalıktan yararlanarak 1118 yılında Kıpçakları aileleriyle birlikte Gürcistan'a davet etti.

IV. David, Kafkasya'dan gelen Kıpçaklardan 50.000 kişilik bir ordu kurdu. Bir-biriyle sürtüşen dâhili prenslikleri de bu ordu sayesinde hizaya getirdi. Kıpçak kuvvetlerine güvenerek daha önceleri Selçuklulara geçen topraklarını yeniden ele geçirmek için hazırlıklar yaptı. 1122'de Tiflis'i kurtardı. Başkent, Kutayıs'tan Tiflis'e taşındı. Kıpçak ordusuyla 1124 yılında Erzurum Saltuklu Beyliği'nden Oltu, İspir ve Çoruh boylarını kopardı. Bu anılan yerlere Kıpçak ahali gelip yerleşti. Günümüzde de bu bölgenin ahalisi ile Ahıska Türkleri aynı mahallî kültürü paylaşmaktadır.

Zamanla Kıpçaklar Gürcistan'ın ordu ve maliye işlerinde birinci derecede etkili oldular. Kür ve Çoruh ırmakları boylarına yerleşerek buraları ebedî vatan hâline getirdiler.

Gürcü krallarıyla arası açılan Posof-Caklı Ortodoks Kıpçak Atabekleri, 1268 yılında, İlhanlı hükümdarının da desteği ile Ahıska'da yerli bir hükümet kurdular. Caklı Kıpçak Atabek Hükümeti (Gürcüce Sa-Atabago) adıyla anılan bu hükümetin toprakları, Merkezi Ahıska şehri olmak üzere, Kars, Ardahan, Ahıl-kelek, Kağızman, Sarıkamış, Pasinler, Oltu, Tortum, İspir, Artvin ve Batum'u içine almaktaydı.

Merkezi Tebriz olan Safevî Türkmen devletine tâbi olan bu hükümetin batı kesimi (Ardanuç ve Ardahan) Kanunî zamanında, 1551 yılında fethedildi; Osmanlı sınırı Ulgar Dağı'na ulaştı. Posof ve Ahıska kesimi de III. Murat Çağında Lala Mustafa Paşa ile Özdemüroğlu Osman Paşa'nın Kafkasya Seferleri sırasında, 1578 yılında ebediyen Türkiye devletine katıldı.

A. Zeki Velidi Togan, Akdes Nimet Kurat ve M. Fahrettin Kırzioğlu gibi bilginler ittifakla, Posof halkının, burada bahsettiğimiz Osmanlı fethinden önce Ortodoks olarak bu topraklarda yaşayan Kıpçak Türklerinin bakiyesi olduğunu belirtmişlerdir. Tarihi kayıtlardan başka etnografya malzemesi de bunu teyit etmektedir. Bu hususla ilgili teferruat **Posof'un Çizgileri ve Ahıska Araştırmaları** adlı kitaplarımızda verilmiştir.

24 Haziran 1080 tarihinde kazanılan **Kol Zaferi**'yle bugünkü Kuzeydoğu Anadolu illerimiz fethedilmiştir. Tarihimizin bu parlak sayfasını iftiharla hatırlıyoruz. 930. yıl dönümünde bu mutlu günü hep birlikte kutluyor; bu millet ve bu vatan uğruna canla başla savaşan bütün şehit ve gazilerimizi rahmet ve minnetle anıyoruz.

KAYNAKLAR

1. Vakhuchte, *Geographie, S.-Petersbourg*, 1842 (Serbest terc.).
2. M. F. Brosset, *Gürcistan Tarihi, S.-Petersbourg*, 1849 (Çev. H. Andreasyan, Daktilo).
3. *Defter-i Mufassal-i Liva-i Ahıska* (1595).
4. K. Sadovsky, *Poskhov Nahiyesi, Kafkasya Araştırmaları Mecmuası, Fas. 5, Tiflis*, 1886.
5. V. Devitsky, *Poskhov'da Eski Eserler, Kafkasya Araştırmaları Mecmuası, Fas. 35, Tiflis*, 1905.
6. W. E. D. Allen, *Gürcistan Halkının Tarihi, London*, 1932.
7. Ernst Honnigmann, *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı, (Çev. Fikret İşıltan), İstanbul*, 1970.
8. Mükrimin Halil Yınanç, *Selçuklular Devri, İstanbul*, 1944.
9. Mükrimin Halil Yınanç, *Erzurum mad., İA*.
10. İbrahim Kafesoğlu, *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu, İstanbul*, 1953.
11. M. Fahrettin Kırzioğlu, *Kars Tarihi, İstanbul*, 1953.
12. M. Fahrettin Kırzioğlu, *Yukarı Kür ve Çoruk Boylarında Kıpçaklar, Ankara*, 1992.
13. Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, İstanbul*, 1973.
14. Faruk Sümer, *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri, Ankara*, 1998.

15. Mükrimin Halil Ymanç, *Erzurum mad.*, İA.
16. N. Berdzenişvili - S. Canaşıa, *Gürcistan Tarihi*, (Çev. H. Hayrioğlu), İstanbul, 2000.
17. Akdes Nimet Kurat, *Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara 1992.
18. Mirza Bala, *Gürcistan mad.*, İA.
19. Zeki Velidî Togan, *Alp Arslan'ın Anı ve Kars Fethine Dair Notlar (Daktilo-Makale)*.
20. Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi-Selçuklular Dönemi*, Ankara, 2000.
21. Yunus Zeyrek, *Târih-i Osman Paşa*, Ankara, 2001.
22. Yunus Zeyrek, *Posof'un Çizgileri*, Ankara, 2004.
23. Yunus Zeyrek, *Ahıska Araştırmaları*, Ankara, 2006.

Arsıyan Dağı ve etekleri.

Bölgenin tarihi coğrafyası

Ulğar Dağı.

Arsiyan Dağı.

Kol Kalesi.

• P o s o f K a y m a k a m l ı ğ ı •

SELÇUKLU FETHİNİN 930. YIL DÖNÜMÜNDE

Posof - Kol Zaferi

